

IDEALISMI, AGGRESSIO, APOLOGIA JA KRITIIKKI: 'KANSAINVÄLISEN VIESTINNÄN' TUTKIMUKSEN NELJÄ KEHITYSVAIHETTA'

heikki hellman

'Kansainvälinen viestintä' on vaikiintunut erityiseksi tutkimus- tai oppialaksi Yhdysvalloissa 50-luvun ja esimerkiksi Suomessa vasta 70-luvun aikana. Historiansa kuluessa sen tutkimuskohteeksi on asettunut jatkuvasti kumuloituva joukko 'kansainvälisiä viestinnällisiä ilmiöitä'. Vallitsevaa *ekstensiivistä* tapaa käsitteää tutkimuskohde kuvastaa hyvin esimerkiksi seuraava Hamid Mowlanalta (1973, 80) lainattu katkelma:

"Kansainvälisen viestinnän termiä käytetään tässä tutkimuksessa² sängen laveassa merkityksessä. Sitä ei rajoiteta kansainväliseen poliittiseen kommunikaatioon ja hallitusten toimeenpanemiin kampanjoihin, vaan se sisältää sellaiset toiminnot kuin kansainvälinen joukkotiedotus ja uutistoimistot, kulttuurien väliset rajat ylittävä joukkotiedotuksen vaikutus, yksityisten järjestöjen kommunikatiivitoimenpiteet sekä opiskelijoiden, tutkijoiden, turistien ja teknisten asiantuntijoiden kansainväliset kontaktit."³

Itse asiassa voimme sanoa, että kansainvälisen viestinnän tutkimuksella ei näytä olevan varsinaista *tutkimuskohdetta* vaan ainoastaan

tietty historiallisesti määräytynyt '*tutkimusalue*'. Oppiala on ollut "suhteellisen välitöntä reagointia yhteiskunnallisen kehityksen asettamiin haasteisiin" (vrt. V. Pietilä 1979, 42), ja se on muotoutunut palapelin tavoin yhä uusien ongelmien asetuttua tutkimuksen kohteeksi. Kyse on ollut tyypillisestä *konkreetista sosiaalitutkimuksesta* (käsitteestä ks. mt., 39-46), joka on tarkastellut alueelleen langenneita ilmiöitä useiden eri tieteiden näkökulmasta. Keskeisellä sijalla ovat olleet politiikantutkimus, psykologia, antropologia ja sosiologia sekä erityisesti ns. mediasosiologia. Tuloksena on ollut *eklektinen* "poikkitieteellinen tutkimusala", joka "yhdistää eri tieteiden kommunikaatiosta keräämää tietoa" (vrt. Markham 1970, 62).

Käsillä oleva tutkimus, jota laajemmin raportoidaan toisessa yhteydessä, sai alkunsa Tapio Varrin johtaman Transnational Communication -projektin loppuvaiheessa kaksi vuotta sitten.⁴ Taus-talla oli se havainto, että kansainvälisen viestinnän tutkimusperinnettä koskevat tietomme ovat lopulta varsin hatarat. Systemaattisia, saati sitten kriittisiä, kokonaisesityksiä aiheesta ei ole.

Grandville: Lehtimieskäärme

Suppeita mutta tradition käsittämisen kannalta omalla tavallaan hyödyllisiä ovat esimerkiksi Lazarsfeldin (1952-53), Smithin (1956), Bobrowin (1972, 33-46), Mowlanan (1973), Goldingin (1974) ja Nordenstrengin & Schillerin (1979b) katsaukset, joista osa tarkastelee koko perinteessä havaittavia trendejä, useimmat kuitenkin vain tietyn tutkimustemaatiikan kehitystä. Edelleen kiinnostavia ovat Markhamin (1956), Markhamin & Chiaon (1964) ja Kappenin (1970) kokoamat tiedot

kansainvälisen viestinnän opetuksesta yhdysvaltalaisessa journalistikoulutuksessa.

Tämän kirjoittaja tutustui saatavilla oleviin arvioihin tutkimuksen kehitystrendeistä sekä suurehkoon joukkoon tutkimuksia, teoksia ja artikkeleita alalta. Oppaana käytettiin kahta alalta julkaistua bibliografiaa (Smith & Smith 1956 ja Mowlana 1971), mutta niiden antamien osviittojen lisäksi tutustuttiin bibliografioiden ulkopuolelle jääneeseen aineistoon. Tehtä-

väksi asetettiin *selvittää pääpiirteissään, miten kansainvälisen viestinnän tutkimus on muovautunut ja kehittynyt, minkälaiset teemat ja teoreettinen ajattelutapa ovat sitä hallinneet sen eri kehitysvaiheissa.* Pääasiassa läpikäyty tutkimus on peräisin Yhdysvalloista, mikä onkin luonnollista: kulttuurin ja kommunikaation kansainvälistymiseen liittyvät prosessit miellettiin ongelmiksi ensiksi juuri siellä. Yhdysvalloissa tiedotustutkimus oli voimissaan jo 40-50-luvulla, kun taas Euroopassa kiinnostus alkoi versoa vasta 60-luvulla. Erityinen kiinnostus kansainväliseen viestintään kulki hieman yleisen mediasosiologisen intressin jäljessä. Ensimmäiset merkit akateemisesta tutkimuksesta löytyvät kuitenkin jo yllättävän varhaiselta ajalta, 1910-luvulta, kuten kohta tulemme huomaamaan.

Yksi tutkimuksen keskeisistä tuloksista on, että tutkimuksen kehitystä on mielekäästä tarkastella jakaen se *neljään erilaiseen kehitysvaiheeseen.* Jaottelun perusteena on lähinnä se, mikä on tutkimuksen *(ulko)poliittinen ja taloudellinen merkitys Yhdysvalloille.* Nämä kehitysvaiheet ovat:

1. 'idealistinen vaihe'
2. 'aggressiivinen vaihe'
3. 'apologeettinen vaihe' ja
4. 'kriittinen vaihe'.

Idealistinen vaihe ajoittuu osapuolilleen ensimmäisen maailmansodan päättymisestä toisen maailmansodan alkuun, aggressiivinen vaihe toisesta maailmansodasta 1950-luvun lopulle ja apologeettinen vaihe siitä 70-luvun taitteeseen. Kriittinen vaihe on alkanut tunkeutua esiin 60-luvun lopulta alkaen, ja tällä hetkellä sillä on varsin vakiintunut asema.

Tietty tematiikka ja tutkimusote luonnehtivat kutakin kehitysvaihetta.

Nimettyjä kehitysvaiheita ei tule ymmärtää liian kirjaimellisesti. Ne ovat ainoastaan tietyille historiallisille tilanteille ominaisia tutkimuksen trendejä - eivät aina edes valtavirtoja. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ei voida havaita mitään selvää kriittisen tutkimuksen suuntausta; pikemminkin sikäläinen tutkimus liikkuu yhä apologeettisen ja osin aggressiivisenkin tutkimuksen teemoissa. Vaiheet eivät seuraa toisiaan selvänä jatkumona vaan elävät päällekkäisinä ja rinnakkaisina.

Seuraavassa neljässä jaksossa kutakin neljää kehitysvaihetta tarkastellaan erikseen. Katsauksen lopussa esitetään joitakin huomioita tradition sosiaali teknologisesta luonteesta.

1. IDEALISMI: VIESTINNÄN LUPAUS JA PROPAGANDAN UHKA

Yhtäältä kansainvälisen viestinnän tutkimuksen juuret ovat kiinni journalistikoulutuksen kehityksessä. Jo ensimmäisen maailmansodan molemmin puolin eräissä johtavissa yhdysvaltalaisissa journalistikouluissa katsottiin tarpeelliseksi ottaa opetuksessa esille eri maiden viestintäolot. Näin syntyivät 'vertaillevan journalismin' (*comparative journalism*) kurssit. Columbian yliopisto oli ensimmäinen, jossa tällaista opetusta alettiin antaa (1913), ja vaikka vastaavat kurssit eivät sanottavasti yleistyneet ennen toista maailmansotaa, on niillä ollut jatkuvasti huomattava sija oppialan piirissä. (Markham & Chiao 1964, 247-248.)

Merkittävämpi tutkimuksen kehityksen kannalta kuitenkin on *propagandaan* liittyvä tutkimus, joka

syntyi ensimmäisen maailmansodan aikana ja vakiintui kahden sodan välisinä vuosikymmeninä. Tutkijat ja myös yleisö olivat tuolloin huolissaan propagandan sotilaallis-poliittisista käyttömahdollisuuksista, joista juuri käyty sota oli antanut näyttöä. Samanaikaisesti heräsi myös huoli uusien joukkotiedotusvälineiden, radion ja elokuvan, mahdollisista demoralisoivista vaikutuksista. Vähitellen heräävä tiedotustutkimus muotoili enemmän tai vähemmän tietoisien joukkotiedotusta koskevan teorian, joka näki yleisön joukkotiedotuksen 'uhrina', 'atomisoituneena massana', jonka jokainen sanoma ärsyttää toimintaan ilman että sen liikkeitä voitaisiin kontrolloida. Teorian perustana on ns. ärsyke-reaktio -malli, joka tunnetaan yleisesti *S-R-mallina*. Tässä mallissa sanoman sisältö ja vaikutus samaistettiin, ja sen mukainen tutkimus oli ennen muuta sisältötutkimusta, jossa ei kuitenkaan vielä käytetty meille tuttuja kvantitatiivisia menetelmiä. Tutkimus sai moralisoivan sävyn.

Kansainvälisen viestinnän alueella tutkimuksen keskipesteiksi nousivat yhtäältä natsien propaganda, toisaalta Neuvostoliiton propaganda; aiheesta 30-luvun kuluessa julkaistu kirjallisuus on lukumääräisesti runsas. Yksi tutkimuskohteista oli edellisen maailmansodan propagandatoimet. (Ks. esim. Lasswell 1927, Doob 1935 ja Childs 1936.) Vuosikymmenen loppua lähestyttäessä kehittyi myös kvantitatiivisen sisällönerittelyn metodi.

Propagandaa vastustettiin, koska sen pelättiin vaikuttavan yleiseen mielipiteeseen poliittisesti epäsuotuisalla tavalla.

Toisaalta propagandakammoon liittyi annos aitoa idealismia ja rauhantahtoa: propagandan nähtiin vahingoittavan kansojen välistä yhteisymmärrystä sekä pyrkimyksiä estää uusi suursota. Siksi propagandasta kirjoitettiin runsaasti myös kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen politiikan näkökulmasta. Näissä kirjoituksissa korostettiin joukkotiedotuksen oikeuksia ja velvollisuuksia, 'sosiaalista vastuuta' koko maailman mittakaavassa. Nämä 'idealitit' katsoivat, että joukkotiedotuksella on *kaksinaisluonne*: se voi olla "rakentamassa rauhaa ja molemminpuolista yhteisymmärrystä mutta yhtä hyvin kateuden, vihan ja ymmärtämättömyyden puolella" (Bleyer 1926, 13). Heidän mielestään joukkotiedotuksen käyttöä 'hyvän' palveluksessa tulisi edistää erilaisin journalismieettisin normein ja seurantatoimenpitein, jolloin sitä, että joukkotiedotuksesta oli tullut uusi diplomatian muoto, voitaisiin käyttää positiivisesti hyväksi.

Yksittäinen tutkimus, jossa idealistiset joukkotiedotuksen kaksinaisluonteen teemat kenties parhaiten kiteytyvät, on peräisin toisen maailmansodan jälkeen virstin, lyhyeksi jääneen idealistisen keskustelun kaudelta. Kyseessä on Yhdysvalloissa yksityisestä aloitteesta perustetun ns. Hutchins-komission raportti *Peoples Speaking to Peoples* (White & Leigh 1946), jossa kansainvälistä viestintää koskevia tavoitteita asetettiin kolme. Ensiksi komission mielestä tulisi parantaa viestinnän fyysisiä toimintaedellytyksiä niin, että kaikkialla maailmassa voitaisiin taata riittävä ja tehokas viestien kulku. Toiseksi tuli lie-

ventää poliittisia ja taloudellisia rajoituksia kansallisten rajojen yli kulkevan viestinnän tieltä. Kolmas ja tärkein raportissa esitetty vaatimus oli, että viestinnän täsmällisyyttä, oikeasuhteisuutta ja totuudellisuutta - ylipäänsä laatua - tuli parantaa. (Mt., 13.) Näin tekijöiden mielestä voitaisiin lunastaa viestinnän teknisten mahdollisuuksien tarjoama lupaus.

Paralleelisena kansainvälisen viestinnän tutkimuksen suuntaukselle oli samanhenkinen 'idealistinen' ajattelutapa kansainvälisen politiikan tutkimuksen piirissä. Se korosti kansainvälisen oikeuden asettamia velvollisuuksia, kansainvälistä rauhaa ja integraatiopyrkimyksiä. Idealismi näyttää saaneen jalansijaa molempien maailmansotien jälkeisinä vuosina; sen ensimmäinen poliittinen voitto oli Kansainliiton perustaminen, toinen saavutus puolestaan Yhdistyneet Kansakunnat.

2. AGGRESSIO: PROPAGANDAN TEHOKUUDEN ONGELMA

Toisen maailmansodan ja sitä seuranneen kylmän sodan sodan aikana propagandasta tuli yhä selvemmin "hallituksen normaali haaraosasto taloudellisen ja sotilaallisen koneiston rinnalla" (Whitton 1951, 142). Propagandakampanjoita alettiin suunnitella ja toteuttaa systemaattisesti, 'tieteellisesti'. Yhdysvalloissa hyväksyttiin 1948 ns. Smith-Mundt -laki, josta tuli maan virallisen ulkomaille suunnatun viestinnän ja propagandan perusta. Lain pohjalta toimintansa vakiinnuttivat mm. USIA ja sen alainen Voice of America. Sodan aikana erityinen

tutkimusosasto oli seurannut sekä vihollis- että liittolaismaiden psykologista tilaa; nämä kokemukset ja resurssit siirtyivät nyt palvelemaan uudenlaista psykologista sodankäyntiä. Tutkijat eivät idealistisen vaiheen tapaan pohtineet kansainvälisen viestinnän etiikkaa tai rauhan säilymisen mahdollisuuksia, vaan heidän tehtävänsä oli *etsiä keinoja propagandan vaikutuksen tehostamiseksi*. Tutkimusta ohjasivat yhtäältä poliittis-strategiset edut, toisaalta yhdysvaltalaisen pääoman taloudelliset edut. Tuloksena oli "ajatusten Marshall-suunnitelma" (ks. Wanger 1950, 446), jonka tueksi nousi Yhdysvaltain heti sodan jälkeen lanseeraama *free flow*-doktriini.⁵

Tiedotustutkimus otti ensimmäiset todella merkittävät kehityskäskelensä 40-luvun kuluessa. Erityisen tärkeällä sijalla oli empiirinen vaikutustutkimus, jonka ansiosta käsitykset joukkotiedotuksen kaikkivoipaisuudesta alkoivat muuttua. Mitä enemmän asiaa tutkittiin, sitä enemmän kulki joukkotiedotusteoria yksinkertaisesta S-R-mallista kohti monimutkaisempaa *S-O-R-mallia*, jossa sanoman ja sen vaikutuksen väliin tuotiin ehdollistavia tekijöitä. Yleisöä ei enää nähty homogeenisena massana vaan sanomia selektiivisesti vastaanottavana ja tietyllä tavalla organisoituneena joukkona; keskeinen havainto koski mielipidejohtajia, ja tältä pohjalta alkoi sitten muotoutua kaksivaihehypoteesi.⁶ Samoin syntyi Shannonin (1948) matemaattinen kommunikatiomalli, joka tarkasteli kommunikatiotapahtumaa vaihtoprosessina. Samaa logiikkaa noudatteli Lasswellin kuuluisa ja hyvin käy-

tännönläheinen *who says what to whom with what effect* -formulointi.

Paul Lazarsfeld (1952-53, 486-487) ennakoi 50-luvun alussa, että viestinnän kansainväliset ulottuvuudet nousevat enenevässä määrin korvaamaan Yhdysvalloissa tehdyn 'kansallisen' tutkimuksen ja että yhä enemmän resursseja tullaan siirtämään kansainvälisiin tutkimuksiin. Näin tapahtuikin 50-luvun kuluessa (esim. Smith 1956, 7-12); jolloin 40-luvulla kehittynyttä kommunikaatioteoriaa alettiin soveltaa kansainväliseen viestintään Yhdysvaltain hallituksen voimakkaalla taloudellisella tuella. Kansainvälisestä viestinnästä tuli "yksi aikakauden tärkeimmistä kommunikaatiolaboratorioista" (Schramm 1954, ii).

Vaikka keskeinen tutkimusongelma olikin propagandan vaikutus, ei se merkinnyt, että kaikki tutkimus olisi keskittynyt nimenomaisesti siihen. Mainittu 'Lasswellin hokema' lavensi vaikutustutkimuksen horisonttia ylisin, mihin 30-luvulla oli totuttu. Jos silloin keskiössä oli ollut sisältö eli what-komponentti, saivat nyt huomiota myös who- ja to whom -komponentit. Kansainvälisen viestinnän alueella tutkijan ongelmat olivat poikkeuksellisen suuria: lähettäjäpäässä on usein poliittinen organisaatio, vastaanottajana arvoiltaan, normeiltaan ja tavoiltaan vieras kulttuuri (ks. esim. Glock 1952-53, 469, Smith 1952-53, 170, sekä Davison & George 1954, 434-435; ks. myös Klapper 1960, x).⁷ Näin aggressiivisen vaiheen tutkimus oli ennen kaikkea *vaikutuksen edellytysten* tutkimista. Esimerkiksi Glock (mt., 479) korosti, että propagandan onnistumisen eh-

tona on vastaanottavan kulttuurin mahdollisimman perinpohjainen tuntemus. Davison & George (mt., 441) puolestaan kirjoittivat, että "tarkoitustemme kannalta lie-nee (...) tärkeintä kohdeyleisön asema sen valtion poliittisessa rakenteessa, johon se kuuluu. Tämä merkitsee, että tärkeä osa kohde- tai yleisöanalyysistamme on kohdistettava vastaanottavan valtion poliittiseen rakenteeseen ja dynaamisiin poliittisiin prosesseihin." He kuvaavat vaikutuksen ehtoja sitten seuraavasti: "Jos kommunikaatio on sisällöltään adekvaattia ja se on kytketty oikein muihin toimintamuotoihin, jos kommunikaatio-olosuhteet ovat suotuisat ja jos yleisön luonne otetaan oikein huomioon, viestinnällä saattaa olla joitakin vaikutuksia yleisön yhteen jäseneseen tai useampiin jäseniin." (Mt., 442.)

Tärkeällä sijalla olivat erilaiset taustamateriaalia tarjoavat tutkimukset. Yksi kohde oli *yleinen mielipide* eri maissa (ks. esim. Public Opinion in Western Europe, 1953), toinen taas Neuvostoliitto (ks. esim. Inkeles 1950, Leites 1953 ja Barghoorn 1960).

Hieman vastaavalla tavalla kuin edellä idealistisessa vaiheessa myös aggressiivisessa vaiheessa voidaan havaita selvä yhteys kansainvälisen viestinnän ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen välillä. Kansainvälisessä politiikassa oli jo 20-luvun lopulta alkaen näkynyt merkkejä uuden ajattelutavan tunkeutumisesta tutkimukseen; sitä kutsuttiin 'realismiksi' 'Realismin perusperiaatteet' esitti Hans J. Morgenthau teoksessaan *Politics among*

Nations (Morgenthau 1955).⁸ Hänen mukaansa realisti - toisin kuin idealisti - ei etsi valtioiden toiminnalle abstraktia moraaliperustaa vaan ainoastaan on kiinnostunut valtion toimien menestyksellisyydestä asetettujen tavoitteiden kannalta. Kansainvälistä politiikkaa eivät ohjaa valtioiden yhtenevät edut, vaan kansallisten etujen ristiriita; valta on intressi, jota tavoitellaan, Morgenthau esitti. Yhdysvaltain ulkopoliittikkaa realismi ohjasi ainakin 50-luvun ajan, ja tätä politiikkaa olivat kansainvälisen viestinnän tutkijatkin tukemassa.

3. APOLOGIA: KANSALLISEN KEHITYKSEN ONGELMA

Pitkin 50-lukua monet tutkijat olivat esittäneet, että kansainvälisen viestinnän tutkimuksen painopiste tulisi suunnata kehitysmaihin. On vaikea sanoa, onko vaatimusten takana kenties mm. Lasswellin (1951, 545) tekemä havainto, jonka mukaan "suurimmat menestyksensä venäläisten propaganda on saavuttanut ei-teollisten kansojen keskuudessa" vaiko tuotantoon kansainvälistämään pyrkivien amerikkalaisten yritysten edut, mutta vuosikymmenen lopulla suunnanmuutos alkoi todella näkyä. Kylmän sodan aggressio vaihtui verhotumpiin menettelytapoihin, joiden julkisivuna olivat teknologinen yhteistyö ja ennen kaikkea ns. *modernisaatio*. Bruce Lannes Smith, joka oli yksi uuden 'positiivisen' lähestymistavan puolestapuhujista, kutsui sitä "Vapaan Maailman kehityskommunikaatioksi" (Smith 1956, 15). Sen tehtäväksi hän määritteli vapaan maailman laajentamisen ja vahvis-

tamisen (mt., 14).⁹ 'Uusi strategia' näyttäytyi humanitaarisena kehitysohjelmana, jonka johdossa oli Yhdysvallat, kannattajanaan YK:n ja Unescon tuki ja arvovalta; käytännössä siitä tuli kehitysmaiden länsimaistamisen, pääomien viennin ja kylmän sodan jatkumisen apologia.

Tultaessa 60-luvulle lisääntyi tiedotustutkimuksen ja yleensä yhteiskuntatieteiden piirissä funktionalistisen tutkimusotteen paino. Tämä 'rakenteellis-formaalinen' koulukunta näki viestinnän organisoituneena, eri puolia kattavana ilmiönä. V. Pietilän (1977, 19-20) mukaan ominaista tälle tutkimusotteelle oli, että se ei tarkastellut viestintää ainoastaan sanoman lähettäjän ja vastaanottajan välisenä psykologis-sosiaalisena vaihtoprosessina kuten tiedotustutkimuksen 'behavioraalinen' koulukunta oli tehnyt.¹⁰ Nyt viestinnän ymmärrettiin toteuttavan yleisempiä *sosiaalisia funktioita*. Kansainväliseen viestintään liittynyt modernisaatiotutkimus voidaan ymmärtää yhtenä funktionalismin ilmenemismuotona: siinä viestinnälle annettiin tärkeä 'funktio' erityisen 'systemin' kehityksen instrumenttina.

Modernisaatiolla tarkoitettiin 'traditionaalisten' yhteiskuntien siirtymistä eli transitiota kohti 'modernia' yhteiskuntaa, jolla tarkoitettiin puolestaan teknologisesti edistynyttä, läntisen mallin mukaista yhteiskuntaa (ks. esim. Lerner 1958 ja 1967). Keskipisteenä ei kuitenkaan ollut varsinaisesti taloudellis-teknologinen kehitys, vaan pikemmin poliittinen eli - kuten sitä kutsuttiin - *kansallinen kehitys*. Viestinnän yhteys kansalliseen kehitykseen on instrumentaalinen: esi-

merkiksi Lernerin mukaan joukkotiedotus voi synnyttää kehitysmaissa *empatian*, mielenlaadun joka rohkaisee ihmisiä murtautumaan ulos perinteisen ajattelun ja toiminnan kahleista (esim. Lerner 1958, 412). Hän jopa esittää, että "(m)odernisaatioprosessi *alkaa* uusilla julkisen kommunikaation muodoilla" (Lerner 1963, 348; kursiv. HH). Viime kädessä Lernerin lähestymistapa on psykologinen, sillä hänen mielestään kehityksen avain on psyykkeen tilassa. Toisaalta hän näkee kommunikaation ja kansallisen kehityksen välillä korrelaation tai suorastaan kausaliteetin, joka idea kuitenkin jää hänellä hypoteesinomaiseksi. Ajatus kausaliteetista sekä psykologismi paljastuvat myös Poolin (1967), Pyen (1963) ja Schrammin (1964; ks. myös Schramm & Ruggels 1967) tutkimuksista.¹¹

Apologeettisen vaiheen kulussa vakiintuivat monet muutkin tutkimustematikat kuin kommunikaation ja kansallisen kehityksen suhde. Sitä lähellä olivat innovaatioiden diffuusiota koskevat tutkimukset (ks. esim. Rogers 1962); samoin ilmestyi runsas joukko teoksia ja artikkeleita, joissa tarkasteltiin kulttuurien välisen kommunikaation esteitä ja vaikeuksia. Tähän vaiheeseen näyttää kytkeytyvän myös ns. flow-tutkimusten yleistyminen. Ne antoivat vähitellen sysäyksiä, jotka johtivat sitten 70-luvulla maailman kommunikaatorakenteen ajoittain radikaaliinkin kritiikkiin. Yleensä yhdysvaltalaiset tutkijat eivät halunneet luopua viestinnän vapauden periaatteesta, sillä vapaan viestinnän estäminen - niin ajateltiin - olisi merkinnyt modernisaation tukahduttamista.

4. KRITIIKKI: GLOBAALISEN KOMMUNIKAATORAKENTEEN EPÄKOHDAT

Yhdysvaltain ulkopolitiikan uuden strategian korrelaattina oli ollut propagandan 'pehmeneminen'. Aggressiivisten sanojen sijasta turvauduttiin tekojen propagandaan, so. teknologian ja muiden yhteiskunnallisten käytäntöjen vientiin. Propaganda muuttui läpinäkymättömämmäksi, se ideologisoitui. Kritiikki syntyneitä yhteiskunnallista rakennetta kohtaan kuitenkin heräsi niin politiikan kuin tutkimuksen tasolla. Poliitiikan puolella kansainvälisen viestinnän kysymyksiin otettiin voimakkaasti kantaa mm. sitoutumattomien maiden liikkeen piirissä. Liikkeen mukaan free flow -periaate oli johtanut tilanteeseen, jossa pienten maiden *kansallinen suvereniteetti* oli joutunut uhatuksi ja jossa muuttamat teollistuneet maat hallitsevat informaatiovirtojen suuntaa, määrää ja laatua. Se mm. esitti, että tiedonvälityksessä vallitseva tilanne ilmentää imperialismin toimintaa kulttuurin alueella.

Tutkimuksen piirissä samantapaiset ajatukset muotoiltiin teoksiksi *kulttuuri- tai viestintäimperialismista* (ks. esim. Boyd-Barrett 1977, Schiller 1969 ja 1976 sekä Wells 1972). Esimerkiksi Schiller (1969, 16) kirjoitti, että kyse ei ole yksinomaan viestinnän alueella ilmenevästä ylivallasta, vaan nimenomaan koko kapitalistisen järjestelmän ylivallasta joka käyttää hyväkseen kommunikaatioapparaattia: ilman sitä "uuden imperiumin jokainen valloitus jäisi tehottomaksi". Keskeinen uuden vallankäytön agentti on monikansallisten yritysten ja niiden takana

olevien sotilaallis-poliittisten koneistojen muodostama kompleksiksi, jonka käynnistävänä liikevoimana on pääomien pyrkimys voittoon. Prosessin repressiiviset seuraukset eivät Schillerin mukaan rajoitu talouden sfääriin vaan ulottuvat syväälle kulttuuriin.

Kriittisen tutkimuksen osuus Yhdysvalloissa on jäänyt vähäiseksi. Pääpaino siellä on yhä apologeettisesta vaiheesta tutuilla teemoilla; samoin elinvoimaisia ovat yhä kaukaisemmat aggressiiviset näkemykset. Yhdysvalloille historiallisista syistä ominainen positivistis-pragmatistinen tiedeilmapiiri ei ole tarjonnut hedelmällistä maaperää aidolle kriittisyydelle. Siksi kriittisimpiä analyyseja kansainvälisen viestinnän alueella vallitsevasta tilanteesta kannattaakin etsiä muualta, lähinnä Euroopasta ja Latalalaisesta Amerikasta (ks. esim. Mattelart 1976, Somavia 1976 ja Sunkel 1976), mutta kovin paljon pidemmälle esimerkiksi Schillerin esittämistä analyyseista ei sielläkään ole edetty. Ongelmana on yleensä ollut se, että kansainvälistä viestintää koskevia teorioita ei ole adekvaatisti kyetty johtamaan yleisemmistä yhteiskuntaa koskevista teorioista. Vaikka onkin puhuttu viestintäimperialismista, ei käsitteen taakse ole rakennettu punnittua teoriaa maailmanlaajuisen kapitalismin luonteesta. Globaalisen kommunikaatorakenteen kritiikki syntyi teoreettisessa mielessä vaistonvaraisesti, tyhjiössä jossa viestintäimperialismiteesi jäi vain löyhäksi hypoteesiksi.¹²

Tilanne on sikäli mielen-

kiintoinen, että 60-luvun aikana moderni imperialismiteoria kehittäli mallejaan. Niissä keskeisiksi käsitteiksi nousivat 'keskusta' ja 'periferia' (Galtung 1971) tai 'metropoli' ja 'satelliitti' (Frank 1967), jotka olisivat saattaneet tarjota apua myös kansainvälisen viestinnän analyysiin. Näin ei kuitenkaan käynyt (vrt. kuitenkin Salinas & Paldán 1979). Tiedotustutkimuksen teoreettisen kyvyttömyyden tiliin kai on laskettava se, ettei siltaa yleisen (kapitalismin) ja erityisen (kommunikaa-tiorakenteen) välille ole toistaiseksi kyetty rakentamaan kyllin vahvaksi.

Merkittävää sen sijaan on ollut se, että viimeistään kansainvälisen viestinnän tutkimuksen kriittisessä vaiheessa raja kommunikaation kansainvälisten ja 'kansalisten' aspektien välillä on alettu ymmärtää näennäiseksi. Kritiikki on kohdistunut *koko* kommunikaatorakenteeseen, ja siinä mielessä tutkimus on omaksunut "koko-naisvaltaisen viitekehyksen" (vrt. Nordenstreng 1975, 278-279). Samanaikaisesti tutkimus on apologeettisen vaiheen tapaan ollut "viestintäpoliittisesti suuntautunutta" (ibid.) siten, että kritiikki on liitetty yhteiskuntapoliittisiin tehtävänasetteluihin ja reformeihin. Ontuvuudesta huolimatta se on nostanut esiin oikeita kysymyksiä ja herättänyt havaitsemaan todellisia ongelmia - ratkaistava on enää, kuinka esittää perusteltua kritiikkiä ja kuinka edetä siitä edelleen emansipaatioon.

5. HUOMIOITA OPIALAN 'KÄYTÄN- NÖLLISYYDESTÄ'

Artikkelin alussa jo viitattiin

siihen, että kansainvälinen viestintä oppialana on muotoutunut hyvin 'käytännöllisesti' suhteellisen välittömänä reagoitina yhteiskunnan kehityksen asettamiin haasteisiin. Tässä mielessä kyse on ollut konkreetista sosiaalitutkimuksesta.

Mutta ei ole riittävää puhua pelkästään 'käytännöllisyydestä', vaan esiin voidaan nostaa Karl Popperin (1952) esittämä ja V. Pietilän viime aikoina ahkeraan esittelemä (ks. esim. Pietilä 1980) *sosiaalitekniologian* käsite. Popperin mukaan sosiaalitekniologi on tuskin lainkaan kiinnostunut yhteiskunnallisten instituutioiden alkuperästä; sen sijaan sosiaalitekniologi kysyy, onko instituutio oikein suunniteltu ja organisoitu asetettuja päämääriä silmälläpitäen. Ts. sosiaalitekniologi-tiedemies rajaa tehtäväkseen ainoastaan etsiä keinoja ja tuottaa välineitä kulloinkin päätettyjen päämäärien toteuttamiseksi, jolloin tiede asettuu "kapeasti päämäärien saavuttamista palvelevaksi tekniikaksi" (Pietilä 1980, 13).

On esitetty, että "toisen maailmansodan jälkeen merkittävä osa yhteiskuntatieteitä organisoivat itsensä metodologisesti sosiaalitekniologian palvelukseen" (Juntunen & Mehtonen 1977, 115). Tieteestä tuli ahtaassa mielessä käytännöllisen järjen eli *tekniisen järjen* ilmaus, ja se asettui suoraan "armeijan kenraalien, sosiaalityöntekijöiden, yhtiöjohtajien tai vankilanjohtajien palvelukseen", kuten C. Wright Mills (1959, 91) on asian ilmaissut. Millsin mukaan tämä on ilmennyt yhtäältä tieteen *byrokraattisena käyttönä*, mutta toisaalta - edellisen rinnalla ja siihen sidoksissa - tieteen

ideologisena käyttönä. (Mt., 93-95.)

Kansainvälisen viestinnän tutkimuksen historia heijastaa varsin puhtaasti yhteiskuntatieteiden sosiaalitekniologista murrosta. Oppialan varhaisvaiheet edustavat vielä vanhaa 'yhteiskuntafilosofista' ajattelua, jolle avoimetkaan eettis-normatiiviset näkemykset eivät olleet vieraista. Ajattelun lähtökohta saattoi olla käytännöllinen, mutta tutkimus ei varsinaisesti ollut vielä alistunut käytännön palvelukseen. Tilanne muuttui ratkaisevasti toisen maailmansodan aikana, jolloin empiiriset ja kvantitatiiviset menetelmät lopullisesti vakiintuivat - prosessi jota Mills (mt., 114) jo itsessään kutsuu "älyllisen toiminnan byrokratisoitumiseksi". Tutkimus alkoi palvella mitä tahansa päämääriä, joita sen byrokraattinen toimeksiantaja sille vain asetti. Valtiolis-byrokraattisesti organisoitu ideologista työtä tekevä kansainvälisen viestinnän tutkimus laajentui ja kasvatti resurssejaan. Selvitykset, jotka koskivat eri maiden yleistä mielipidettä tai propagandakampanjan vaikutuksia, toimivat poliittisten tai taloudellisten operaatioiden suunnitteluinstrumentteina - tutkimus itse oli osa 'ajatusten Marshall-suunnitelmaa' (vrt. Wanger 1950).

Jos kansainvälisen viestinnän tutkimuksessa aggressiivinen vaihe merkitsi sosiaalitekniologisen murroksen toteutumista, merkitsi apologeettinen vaihe sosiaalitekniologisoitumisen täydellistymistä: tutkimus kytkeytyi yhä tiiviimmin viestintäpolitiikkaan. Jos tähän asti tutkimuksen ja taloudellispoliittisen prosessin yhteydet olivat olleet kiinteät erityises-

ti Yhdysvalloissa (sekä myös eräissä muissa yksittäisissä teollisuusmaissa), tuli kansainvälistä viestintää koskevien analyysien byrokraattis-ideologisesta hyväksikäytöstä nyt globaalinen käytäntö, jota erityisesti YK ja Unesco voimakkaasti edistivät.

Edes kriittisessä vaiheessaan tutkimus ei ole kyennyt irtautumaan hallinnollisista rasitteistaan, vaan kritiikkiä on vaimentanut se, että monet tärkeät tutkimukset on kahlittu byrokraattisten elinten toimeksiantoihin.¹³ Frankfurtin koulukunnan perustajan Max Horkheimerin (1937) hahmottelemaan *kriittisen teorian* ihanteeseen kansainvälisen viestinnän - tai ehkä oikeammin *kulttuurin ja kommunikaation kansainvälistymisen* - tutkijat eivät ole yltäneet.

Aitoon kritikkiin tähtäävä tutkija ei pyrkisi "eliminoimaan tätä tai tuota epäkohtaa, sillä hän näkee tuollaiset epäkohdat välttämättömästi kytkeytyneinä siihen tapaan jolla yhteiskunta on organisoinut". Edelleen kriittisen teorian tavoitteena ei ole "minäkään (yhteiskunnan) rakenteen elementin parempi toiminta. Päinvastoin se epäilee juuri sellaisia kategorioita kuin parempi, hyödyllinen, tarkoituksenmukainen, tuottava ja arvokas siinä mielessä kuin vallitseva järjestysne ymmärtää ja kieltäytyy hyväksymästä niitä sellaisina ei-tieteellisinä ennakkoehtoina, joille ei mahdeta mitään." (Mt., 207.)

Kriittinen teoria pyrki selvittämään, mikä luonnehtii yhteiskunnallisia käytäntöjämme ja miksi. Se pyrki ymmärtämään, mikä on se 'toinen luonto', joka kahlitsee käytäntöjämme - esimerkiksi viestintää - , sekä sen kumoamalla edelleen ihmisen emansipaatioon.¹⁴

VIITTEET

1) Artikkeleli on valmisteltu Kaarle Nordenstrengin ja Tapio Variksen tuella elokuussa 1980 Caracasissa, Venezuelassa pidettyä IAMCR:n (International Association for Mass Communication Research) XII kongressia varten. Tutkimuksen laajempi loppuraportti julkaistaan joulukuussa Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen sarjassa (Hellman: 1980).

2) Mowlana viittaa tässä tutkimukseensa, jossa hän selvitti erityisesti kansainvälisen viestinnän tutkimuksen määrällistä kehitystä.

3) Vrt. Smith (1956, 6), jonka tapa määritellä kansainvälinen viestintä kenties vielä paremmin kuvaa vallitsevaa kohteen käsittämisen tapaa. Hän kirjoittaa seuraavasti: "Tässä esseessä 'kansainvälisen viestinnän' termiä käytetään varsin laajassa merkityksessä. Se ei rajoitu hallitusten informaatiokampanjoihin, vaikka niillä onkin tärkeä rooli siinä. 'Kansainvälinen viestintä' pitää sisällään myös diplomaattien keskinäiset neuvottelut, kansainvälisten uutistoimistojen toiminnan, turistien ja muiden muuttajien herättämät vaikutelmat ulkomailla, ulkomaille levitettyjen kirjojen, taideteosten ja elokuvien todennäköisesti valtavan mutta yleensä suunnittelemattoman vaikutuksen, opiskelijoiden, kasvattajien, tutkijoiden ja teknisten asiantuntijoiden kansainväliset kontaktit, kansainväliset liikeneuvottelut ja liikekirjeenvaihdon, kansainvälisten lähetys- ja uskonnollisten liikkeiden toiminnan, kansainvälisten painostusryhmien toiminnan, kuten ammattiyhdistykset, kaupakamarit ja poliittiset puolueet, kansainväliset filantrooppiset toimet, kuten Ford Foundationin 'yksityinen Point Four -ohjelma' Intiassa, 'tekojen propagandan', joka on läsnä johtohenkilöiden ja kollektiivien jopa julkisuutta vaille jäävissä toimissa, ja suuren joukon muita prosesseja, joiden kautta informaatiota ja suostuttelua tietoisesti tai tiedostamatta levitetään yli kansallisten ja kulttuuristen rajojen."

4) Projekti keskittyi viestinnän ylikansallisten yritysten toimintaan (ks. esim. Guback & Varis 1977), mutta sen kuluessa tarkasteltiin myös mm. mahdollisuuksia laatia käyttäytymiskoodeja viestintäyrityksille (ks. esim. Varis 1978).

5) Free flow -doktriinin historiasta ks. Schiller (1976, 24-45).

6) Kaksivaihehypoteesiin liittyvien tutkimusten tuloksia raportoi mm. Klapper (1960).

7) Davison & George (1954, 502; kurs. poist.) kirjoittivat: "Viestinnän tutkimus on riittävän monimutkaista jo rajoittaessamme sen kotimaahan. Kun kiinnitämme huomionsa kansainväliseen poliittiseen kommunikaatioon, jossa 'kuka' on monimutkainen toisessa kulttuurissa oleva propaganda-apparaatti, 'kenelle' usein amorfinen toisen kulttuurin yleisö sekä tavoitteet ja olosuhteet ovat sidoksissa kansainvälisten suhteiden sotkuun, ymmärrämme, että emme ole kypsiä tutkimaan systemaattisesti kansainvälistä poliittista kommunikaatiota." Klapper (1960, x) puolestaan selittää sitä miksei tunnetussa teoksessaan voi puuttua kansainvälisen viestinnän vaikutuksiin seuraavasti: "Ongelmat jotka nousisivat tarkastelukulman niin suuresta laaventamisesta, johtuvat siitä, että vieraat kommunikaatiojärjestelmät ovat organisoituneet ja niitä kontrolloidaan lukuisilla eri tavoilla ja siitä että yleisöt poikkeavat niin suuresti siitä mitä ne ovat Yhdysvalloissa. Joukkotiedotuksen vaikutuksen perusteellinen arviointi sellaisissa olosuhteissa vaatisi niin valtavan muuttujamäärän huomioonottamista, että se on mahdotonta käsillä olevan tutkimuksen kohdalla."

8) Morgenthau ei esittänyt 'prinsippejään' vielä teoksensa ensimmäisessä laitoksessa, joka julkaistiin 1948, vaan vasta toisessa.

9) Smith (1956, 14) kirjoittaa: "Yksi näistä (kiinnostuksen kohteista - HH) on Vapaan Maailman yleisölle suunnattua 'vahvistuskommunikaatiota' (*consolidation communication*) koskevien hypoteesien muotoilu ja testaaminen. Esimerkiksi, mitkä kommunikaation muodot kaventavat sitä kuilua, joka on Aasian, Afrikan ja keski-idän taloudellisesti alikehittyneiden

alueiden nälän ja köyhyyden sekä Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen suhteellisen rikkauksen välillä? Minkälainen politiikka (viestintäpolitiikka mukaanlukien) hävittää perusteellisimmin kolonialismin ja rasismien jäljet? (...) Vain jos näihin teemoihin sopiva politiikka ja siinä käytettävä kommunikaatio testattaisiin, sovellettaisiin ja punnittaisiin, voitaisiin varmuudella sanoa, että psykopoliittiset edellytykset puolustaa ja kehittää Vapaata Maailmaa sekä hillitä nousevaa kommunismia ovat todella olemassa."

10) Tiedotustutkimuksen koulukunnista tai tutkimuserinteistä kirjoittaa tarkemmin V. Pietilä (1977).

11) Modernisaatiodoktriinin kritiikkiä ovat esittäneet mm. Golding (1974) ja Hedebro (1979).

12) Tällaista kritiikkiä on esittänyt mm. Paldán (1980).

13) Hyvä esimerkki tällaisesta byrokraattisesta tutkimuksesta on Unescon piirissä tehty viestintäpoliittinen tutkimus (ks. esim. *Many Voices, One World*, 1980).

14) Kriittisestä teoriasta ks. tarkemmin Horkheimer (1937) ja Pietilä (1980).

LÄHTEET

BARGHOORN, F.C. (1960), *The Soviet Cultural Offensive*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

BLEYER, W.G. (1926), *The Press and Public Opinion in International Relations*. *Journalism Bulletin*, Vol. 3, No. 2, June 1926, s. 7-20.

BOBROW, D.B. (1972), *Transfer of Meaning across National Boundaries*. Teoksessa R.L. Merritt (ed.), *Communication in International Politics*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, s. 33-61.

BOYD-BARRETT, O. (1977), *Media Imperialism: Towards an International Framework for the Analysis of Media Systems*. Teoksessa J. Curran & M. Gurewitsch & J. Woollacott (eds.), *Mass Communication and Society*. London: Edward Arnold, s. 116-135.

CHILDS, H.L. (ed.) (1936), *Propaganda and Dictatorship*. Princeton, N.J.: Princeton

University Press.

DAVISON, W.P. & GEORGE, A.L. (1954), An Outline for the Study of International Political Communication. Teoksessa W. Schramm (ed.), *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, s. 433-443.

DOOB, L.W. (1935), *Propaganda: Its Psychology and Technique*. New York: Henry Holt,

FRANK, A.G. (1967), *Kapitalismi ja alikehitys Latinalaisessa Amerikassa*. Helsinki: Tammi, 1971.

GALTUNG, J. (1971), A Structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace Research* 2/ 1971, s. 81-117.

GLOCK, C. (1952-53), The Comparative Study of Communications and Opinion Formation. Teoksessa W. Schramm (ed.), *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1954, s. 469-479.

GOLDING, P. (1974), Media Role in National Development: Critique of a Theoretical Orthodoxy. *Journal of Communication*, Vol. 24, No. 3, Summer 1974, s. 39-53.

GUBACK, T. & VARIS, T. (1977), Transnational Communication: Film and Television. Manuscript, submitted to Unesco, August 1977.

HEDEBRO, G. (1979), Communication and Social Change in Developing Nations. A Critical View. *Studies in Economic Psychology* 110. Stockholm: The Economic Research Institute, Stockholm School of Economics/School of Journalism, University of Stockholm.

HELLMAN, H. (1980), Ajatusten Marshall-suunnitelma. Tutkimus 'kansainvälisen viestinnän' tutkimuksen kehityksestä. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, 1980 (tulossa).

HORKHEIMER, M. (1937), Traditional and Critical Theory. Teoksessa M. Horkheimer, *Critical Theory. Selected Essays*. New York: Seabury Press, 1972, s. 188-243.

INKELES, A. (1950), *Public Opinion in Soviet Russia: A Study in Mass Persuasion*.

Cambridge: Harvard University Press.

JUNTUNEN, M. & MEHTONEN, L. (1977), *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Jyväskylä: Gummerus.

KAPPEN, C.W. (1970), A Survey of Curricula in International Communication. Teoksessa J. Markham (ed.), *International Communication as a Field of Study*. Iowa City: Association for Education in Journalism, s. 73-80.

LASSWELL, H.D. (1927), *Propaganda Technique in World War I*. New Edition. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1971.

LASSWELL, H.D. (1951), The Strategy of Soviet Propaganda. Teoksessa W. Schramm (ed.), *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1954, s. 537-547.

LAZARSFELD, P.F. (1952-53), The Prognosis for International Communications Research. Teoksessa H.-D. Fischer & J.C. Merrill (eds.), *International and Intercultural Communication*. Second Edition, Revised and Enlarged. New York: Hastings House Publishers, 1976, s. 485-492.

LEITES, N. (1953), *A Study of Bolshevism*. Glencoe, Ill.: The Free Press.

LERNER, D. (1958), *The Passing of Traditional Society. Modernizing the Middle East*. Glencoe, Ill.: The Free Press.

LERNER, D. (1963) Toward a Communication Theory of Modernization. Teoksessa L. Pye (ed.), *Communications and Political Development*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, s. 327-350.

LERNER, D. (1967), International Cooperation and Communication in National Development. Teoksessa D. Lerner & W. Schramm (eds.), *Communication and Change in Developing Countries*. Honolulu: East-West Center, s. 103-125.

MANY VOICES, ONE WORLD. Communication and Society Today and Tomorrow. (The Final Report of the International Commission for the Study of Communication Problems.) London/New York/Paris: Kogan Page/Unipub/Unesco, 1980.

MARKHAM, J. (1956), Journalism School Courses in International Communications. *Journalism*

- Quarterly*, Vol. 33, No. 2, Spring 1956, s. 201-206.
- MARKHAM, J. (ed.) (1970), *International Communication as a Field of Study*. Iowa City: Association for Education in Journalism.
- MARKHAM, J. & CHIAO, T. (1964), Growth in International Communication Studies in U.S. Schools of Journalism. *Journalism Quarterly*, Vol. 41, No. 2, Spring 1964, s. 247-252.
- MATTELART, A. (1976), *Multinational Corporations and the Control of Culture. The Ideological Apparatuses of Imperialism*. Sussex/New Jersey: Harvester Press/Humanities Press, 1979.
- MILLS, C.V. (1959), *The Sociological Imagination*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1975.
- MORGENTHAU, H.J. (1955), *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. Second Edition, Revised and Enlarged. New York: Alfred A. Knopf.
- MOWLANA, H. (1971), *International Communication: A Selected Bibliography*. Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
- MOWLANA, H. (1973), Trends in Research on International Communication in the United States. *Gazette*, Vol. 19, No. 2, s. 79-90.
- NORDENSTRENG, K. (1975), *Tiedotusoppi*. Keuruu: Otava.
- NORDENSTRENG, K. & SCHILLER, H.I. (eds.) (1979a), *National Sovereignty and International Communication*. Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corporation.
- NORDENSTRENG, K. & SCHILLER, H.I. (1979b), Introduction (to the Part I). Teoksessa K. Nordenstreng & H.I. Schiller, *National Sovereignty and International Communication*. Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corporation, s. 3-8.
- PALDÁN, L. (1980), Kirja-arvostelu Armand Matelartin teoksesta 'Multinational Corporations and the Control of Culture'. *Media, Culture and Society* (tulossa).
- PIETILÄ, V. (1977), On the Scientific Status of the Communication Research. University of Tampere, Department of Journalism and Mass Communication, Reports No. 35. Second revised edition. Tampere, 1978.
- PIETILÄ, V. (1979), Yhteiskuntatieteiden tieteenfilosofisia lähtökohtia. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisuja C: 26. Tampere.
- PIETILÄ, V. (1980), Yhteiskuntatiede ja yhteiskunnallinen käytäntö. *Tiede ja edistys* 1/1980, s. 13-20.
- POOL, I. de S. (1963), The Mass Media and the Politics in the Modernization Process. Teoksessa L.W. Pye (ed.), *Communications and Political Development*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, s. 234-253.
- POPPER, K. (1952), *Avoim yhteiskunta ja sen viholliiset*. Keuruu: Otava, 1974.
- PYE, L.W. (1963) Introduction. Teoksessa L.W. Pye (ed.), *Communications and Political Development*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, s. 3-23.
- ROGERS, E.M. (1962), *Diffusion of Innovations*. New York: The Free Press.
- SALINAS, R. & PALDÁN, L. (1979), Culture in the Process of Dependent Development: Theoretical Perspectives. Teoksessa K. Nordenstreng & H.I. Schiller (eds.), *National Sovereignty and International Communication*. Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corporation, s. 82-98.
- SCHILLER, H.I. (1969), *Mass Communications and American Empire*. New York: Augustus M. Kelley Publishers.
- SCHILLER, H.I. (1976), *Communication and Cultural Domination*. White Plains, N.Y.: International Arts and Sciences Press.
- SCHRAMM, W. (ed.) (1954), *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press.
- SCHRAMM, W. (1964), *Mass Media and National Development. The Role of Information in the Developing Countries*. Stanford, California/Paris: Stanford University Press/Unesco.
- SCHRAMM, W. & RUGGELS, W.L. (1967), How Mass Media Systems Grow. Teoksessa D. Lerner & W. Schramm (eds.), *Communication and Change in Developing Countries*. Honolulu: East-West Center, s. 57-75.
- SHANNON, C.E. (1948), The Mathematical Theory of Communication. Teoksessa C.E. Shannon & W. Weaver, *The Mathematical Theory of Communica-*

tion. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1964, s. 5-21.

SMITH, B.L. (1952-53), Communications Research on Non-Industrial Countries. Teoksessa W. Schramm (ed.), *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1954, s.170-179.

SMITH, B.L. (1956), Trends in Research on International Communication and Opinion, 1945-1955. Teoksessa B.L. Smith & C.M. Smith, *International Communication and Political Opinion: A Guide to the Literature*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, s. 5-21.

SMITH, B.L. & SMITH, C.M. (1956), *International Communication and Political Opinion: A Guide to the Literature*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

SOMAVIA, J. (1976) The Transnational Power Structure and International Information. Elements of a Third World Policy for Transnational News Agencies. *Development Dialogue* 2/1976, s. 15-28.

SUNKEL, O (1976), The Development of Development Thinking. Institute of Development Studies, University of Sussex, Essex, 1976 (occasional paper).

VARIS, T. (1978), The Mass Media TNCs: An Overall Review of Their Operations and of Control Options. *Cooperation and Conflict* 4/1978, s. 193-213.

WANGER, W. (1950), Donald Duck and Diplomacy. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 14, No. 3, Fall 1950, s. 443-452.

WELLS, A. (1972), *Picture Tube Imperialism? The Impact of U.S. Television on Latin America*. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books.

WHITE, L. & LEIGH, R.D. (1946), *Peoples Speaking to Peoples*. A Report on International Communication from the Commission on Freedom of the Press. Reprinted Edition. New York: Arno Press, 1972.

WHITTON, J.B. (1951), Propaganda in Cold Wars. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 15, No. 1, Spring 1951.